

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF CHERKASY REGION' TOURISM

У статті визначено поняття стратегії та її значення у розвитку туристичної галузі регіону. При аналізі стану туристичної галузі Черкаської області звернуто особливу увагу на наявні туристичні ресурси і стан туристичної інфраструктури. Констатується, що Черкаська область має об'єктивні передумови для розвитку туризму – природно-кліматичний та історико-культурний потенціал, здатний привабити значну кількість туристів. Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії визначається створення конкурентоспроможного на ринку туристичного продукту. Головним індикатором стратегії є збільшення кількості туристів у регіоні. При реалізації стратегії розвитку туризму рекомендується зосередити зусилля на обмеженому переліку об'єктів і найперспективніших напрямів діяльності. Провідна роль має належати органам виконавчої влади та місцевого самоврядування з широким залученням громадськості.

Ключові слова: туризм, регіон, стратегія, туристичні ресурси, туристична інфраструктура.

Актуальність проблеми. Постійне зростання популярності туризму в Україні і світі, активізація підприємницької діяльності у цій галузі перетворюють туризм на одну з найперспективніших галузей економіки. Як будь-який економічний комплекс, туризм для розвитку вимагає відповідних ресурсів, стратегії та ефективного управління. Стратегічне управління туристичною галуззю значним чином обумовлене загальними тенденціями розвитку галузі. Поряд з цим, формування стратегії розвитку туризму на рівні територіальних громад значною мірою здійснюється на основі місцевих особливостей. Тому визначення актуальних місцевих проблем та завдань, формування на їх основі стратегічного бачення розвитку туристичної індустрії регіону є вагомим передумовою її визнання.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблеми ефективності туристичної галузі як економічної системи, стратегічне бачення розвитку галузі є предметом досліджень таких вчених, серед яких М. Борушак, Ю. Волков, І. Зорін, В. Квартальнов, В. Кифяк, Л. Лук'янова, О. Любіцева, М. Мальська, Г. Михайліченко, С. Ніконоров, В. Обозний, Є. Панкова, Н. Савіна, В. Смолій, В. Федорченко, В. Цибух та інші.

Проте, незважаючи на широкий спектр результатів досліджень вказаних вище та інших авторів, слід визнати, що розкриття проблеми стратегічного розвитку туристичної індустрії на регіональному рівні, стратегічного розвитку Черкаської області, яка володіє унікальним туристичним потенціалом, є недостатнім. Залишаються невирішеними чимало питань, що постають з огляду на сучасний стан економіки та негативний вплив на туризм соціально-політичної ситуації у країні.

Метою дослідження є обґрунтування засад стратегічного розвитку туристичної галузі Черкаської області.

Викладення основного матеріалу дослідження. Туристичний регіон являє собою територію, що характеризується наявністю туристичного потенціалу, має туристичні об'єкти та набір послуг такої якості, на яку очікує клієнт (турист). Як туристичний регіон можуть розглядатися: окремий комплекс, місцевість, район, область, країна або навіть група країн, які турист вибирає за мету своєї подорожі [1].

Важливим напрямом розвитку туристичних регіонів є розробка і реалізація регіональних цільових програм в даній галузі.

У науковій літературі існує значна кількість визначень стратегії. Загалом, поняття стратегії можна сформулювати як довгостроковий курс розвитку, спосіб досягнення цілей, який її розробник визначає для себе, керуючись власними міркуваннями.

Тому при підході до стратегічних питань розвитку туристичної галузі необхідно визначити наступне:

- У якому стані галузь знаходиться сьогодні?
- Якого результату планується досягти у результаті реалізації стратегічних завдань?
- У який спосіб можна досягти бажаного стану?

Аналізуючи сучасний стан туристичної галузі регіону, слід звернути увагу на два аспекти – наявні та перспективні туристичні ресурси і стан туристичної інфраструктури.

Туристичні ресурси – сукупність природних, природно-технічних і соціально-економічних комплексів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини та її працездатності [2, с. 42] – безумовно відіграють ключову роль у розвитку туризму регіону.

На території області розташована значна кількість об'єктів історико-культурної спадщини. Вісім заповідників Черкаської області (Державний історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник, Державний історико-культурний заповідник у місті Кам'янка, Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура», Шевченківський національний заповідник у місті Каневі, Державний історико-культурний заповідник «Стара Умань») та історико-культурний центр у місті Умань, пов'язаний із хасидизмом на місці поховання Рабина Нахмана, представляють широкий тематичний та часовий простір і розташовані досить рівномірно на території регіону [3, с. 86-87].

Серед цих об'єктів особливо варто виділити наступні: батьківщина Т. Г. Шевченка у Звенигородському районі та місце його поховання у Каневі, Чигиринщина як місце багатьох історичних подій, пов'язаних з періодом козаччини, національно-визвольних змагань початку ХХ століття, та одна з найкращих пам'яток садово-паркового мистецтва – дендропарк «Софіївка» в Умані. Останній можна віднести до переліку об'єктів, що приваблює іноземних туристів, які не цікавляться вітчизняною історією та культурою.

Черкаська область має значний природно-рекреаційний потенціал.

За кількістю природоохоронних об'єктів, які найбільше використовуються в рекреаційній діяльності, Черкаська область посідає 10 місце серед інших регіонів України. 439 об'єктів природно-заповідного фонду займають 1,9 % території області. Хоча область не має національних природних парків, їх відсутність у повній мірі компенсують інші важливі природоохоронні об'єкти, які наявні на території області: національний дендропарк «Софіївка» в Умані, Канівський природний заповідник, Черкаський зоопарк, 6 пам'яток природи та 6 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [3, с. 86].

До цікавих об'єктів і визначних місць як окремої групи туристично-рекреаційних об'єктів можуть належати будь-які просторово-локалізовані матеріальні утворення, що мають цінність для духовно-інтелектуальної рекреації, екскурсійної діяльності, культурно-пізнавального, ділового, етнічного туризму: місця, пов'язані із життям і діяльністю видатних людей, певної етнічної громади, із знаменними подіями, визначними та цікавими природними і суспільними явищами тощо. Рекреаційними об'єктами виступають і водойми, які використовуються для таких видів діяльності, як купально-пляжна, лікувально-оздоровча, спортивно-оздоровча рекреація, водний туризм, рибальство [3, с. 87]. У цьому напрямку слід виділити акваторію Дніпра та Кременчуцького водосховища, Буцький каньйон, Черкаський бір. Окремо слід виділити гірськолижний курорт у селі Водяники Звенигородського району як вдалий досвід реалізації підприємницької ініціативи щодо використання наявного природного ландшафту.

В області зареєстровано 207 туристичних фірм, із них 19 туроператорів. Функціонує 76 готелів та 758 закладів ресторанного господарства, 3 туристично-інформаційні центри [4].

Проте такий стан не можна вважати задовільним, оскільки кількість закладів готельного та ресторанного господарства, особливо у рекреаційних зонах, є недостатньою. Крім цього, якість надаваних послуг та цінова політика у переважній більшості не відповідають запитам споживачів. Наприклад, фактично неосвоєним у цьому напрямку є Буцький каньйон, черкаське лівобережжя Кременчуцького водосховища. Вкрай незадовільним у області є стан дорожнього покриття, що є значною перешкодою для використання наявних та створення нових туристичних маршрутів.

Отже, можна констатувати, що Черкаська область має об'єктивні передумови для розвитку туризму – природно-кліматичний та історико-культурний потенціал, здатний привабити значну кількість туристів. Недоліки, висловлені щодо стану туристичної інфраструктури, є перешкодою для розвитку туризму, але їх не можна інтерпретувати як такі, що унеможливають розвиток галузі в регіоні.

Що має бути метою створення і реалізації стратегії розвитку туризму Черкаської області?

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії можна визначити створення конкурентоспроможного на ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довілля. Про-

грама дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму [4, с. 416].

Найважливішим індикатором стратегії має бути збільшення кількості туристів у регіоні.

За даними відділу розвитку туризму та іміджевої діяльності департаменту інвестиційно-інноваційної політики та зовнішньоекономічних зв'язків Черкаської обласної державної адміністрації, за рік історико-культурні об'єкти регіону відвідало понад 700 тисяч туристів та екскурсантів, що перевищує показники 2012 року на 25 %. За 12 місяців 2012 року ця кількість становила 510 134 тисяч осіб, а у 2011 – 489 031 тисяч осіб [5]. За даними Черкаського обласного управління статистики, у 2014 році цей показник зменшився у 2 рази [6].

Слід відзначити, що ці дані не є точними, оскільки в Україні відсутня система статистичного обліку туристів, оскільки туристичні підприємства не зобов'язані звітувати про кількість обслуговуваних ним громадян. Окреме зауваження щодо обліку іноземних туристів, мета приїзду яких в Україні фіксується лише при перетині кордону Держприкордонслужбою. Наприклад, дані держстату про менше 20 іноземних туристів у Черкаській області [6], за наявності щорічного кількостотисячного релігійного паломництва до області уманських хасидів, роблять очевидним недоліки обліку іноземних туристів на регіональному рівні. При усіх висловлених зауваженнях, тенденції туристичних потоків офіційні статистичні дані відображають.

Поряд з цим, не можна однозначно стверджувати, що така кількість туристів та екскурсантів є значною. За даними 2014 року у сусідній Полтавській області було зареєстровано в 1,7 разу більше екскурсантів та у 7 разів більше іноземних туристів [6, 7]. За кількістю внутрішніх туристів Черкаська область відстає від Львівської у 13 разів [6, 8].

Безумовно, вагомі причини незначної кількості внутрішніх туристів та екскурсантів в області знаходяться у соціально-економічній площині, зокрема низькому рівні платоспроможності населення. Проте, збільшення кількості туристів на території області має бути наслідком цілеспрямованої діяльності щодо залученню туристів, тобто туристичної промоції області, підтримання у належному стані і створення нових туристичних об'єктів та інфраструктури, сприяння органів державної влади та місцевого самоврядування підприємницькій ініціативі у галузі туризму тощо. Збільшення кількості туристів і відповідно об'єму реалізації туристичних послуг у області має наслідком підвищення рівня зайнятості населення та ріст податкових надходжень, а отже, його платоспроможності.

Слід зазначити, що такі індикатори, як збільшення кількості туристичних об'єктів, кількість реконструйованих та новостворених об'єктів туристичної інфраструктури, ріст кількості підготовлених фахівців з туристичного обслуговування при оцінці розвитку туристичної галузі регіону є другорядними. Вони можуть проявлятися незалежно від збільшення туристичних потоків, наприклад, за рахунок фінансування з державного чи місцевих бюджетів, а тому є умовами реалізації стратегії, а не її метою.

Чинниками, що уможливають зростання туристичних підприємств є:

1. Збільшення доходів населення, які дають змогу, крім задоволення першочергових потреб, витратити більшу частину їх на задоволення рекреаційних потреб.
2. Зростання дозвілля, тобто того часу, який людина може мати у своєму розпорядженні не з примусу, а вільно.
3. Розвиток організаційних засобів та інфраструктури [9, с. 193].

Безумовно, перші дві передумови сягають загальнодержавного рівня, їх неможливо у повному обсязі забезпечити у межах одного регіону. Тому при формуванні стратегії розвитку туристичної галузі регіону необхідно зосередитися на організаційних заходах та формуванні необхідної інфраструктури.

Відповідно до поставленої мети, при реалізації стратегії розвитку туризму варто зосередити зусилля на обмеженому переліку об'єктів і найперспективніших напрямів діяльності. На нашу думку, плани заходів щодо розвитку туризму необхідно реалізувати у найпривабливіших районах області: Чигиринському, Звенигородському, Канівському та Маньківському. Необхідність концентрації ресурсів для досягнення помітного ефекту на цих районах викликана наступним.

По-перше, обмеженістю ресурсів у сучасних економічних реаліях України. Складна економічна ситуація у країні, режим жорсткої економії державних ресурсів, військові потреби, зрештою гостра потреба фінансування нагальних соціальних програм, прирікають туристичну галузь на фінансування за залишковим принципом.

По-друге, ці райони мають можливості до поєднання різних видів туризму, зокрема, рекреаційного та пізнавального, а також організації подієвого, зеленого туризму тощо. Зокрема, Чигиринщина, Звенигородщина та Канівщина є вже відомими туристичними центрами на Черкащині, які поєднують історико-культурні пам'ятки (місця, найбільшою мірою асоційовані з національно-визвольними змаганнями 17 та початку 20 століття, життям та творчістю Тараса Шевченка), розташовані у рекреаційному природному середовищі. У селі Буки Маньківського району у течії річки Гірський Тікич знаходиться унікальний каньйон, державна пам'ятка природи місцевого значення. Він може стати основою для організації тут відпочинкового, зеленого, спортивного туризму.

Сучасна тенденція розвитку туризму полягає у тому, що потенційного туриста важко зацікавити одноманітним відпочинком, подоланням значних відстаней заради одного-двох, навіть цікавих, об'єктів. Черкаська область щодо пізнавального туризму дуже цікава для вітчизняного туриста. Розташування області у центрі країни сприяє відвіданню її мешканцям усіх областей, але й тому, що вони виступають переважно екскурсантами, а не туристами, тобто не користуються послугами закладів розміщення. Облаштування відпочинкових зон та закладів розміщення у рекреаційних зонах, насамперед на берегах водосховищ, річок і озер, може затримати внутрішніх туристів на території області, відповідно забезпечивши додаткові грошові надходження. Це також зможе привабити та затримати на території області іноземного туриста, який у своїй переважній більшості незнайомий з історією та культурою України. Зростання туристичних потоків у цих районах викличе їх збільшення у інших, оскільки має зрости зацікавлення областю загалом.

Поряд з підтриманням належного стану туристичних об'єктів, створення та реконструкції рекреаційних зон силами державного та місцевих бюджетів, варто впровадити грантову програму реалізації підприємницьких та громадських туристичних проектів у напрямках організації рекреаційного відпочинку, подієвого туризму, зеленого туризму тощо. З одного боку, держава та органи місцевого самоврядування вивільняться від значної організаційної діяльності, віддавши ініціативу до рук підприємців та громадських діячів. З іншого – у туристичній галузі зросте конкуренція підприємницьких структур, що, на нашу думку, матиме позитивний ефект для її розвитку.

Держава та органи місцевого самоврядування мають сконцентрувати увагу на постійній інформаційній підтримці туристичної індустрії області. Лише вони можуть сконцентрувати у своїх руках масив інформації, незалежно її висвітлювати та рекламувати туристичні об'єкти.

Учасникам реалізації стратегії розвитку туризму слід чітко розуміти, що вона не дає негайного результату, продажу товарів і послуг у запланованих обсягах. Ріст кількості туристів у області спостерігатиметься не відразу і не буде сталим. Необхідно постійно враховувати фактори, що впливають на розвиток галузі, і вносити зміни у стратегічні плани. Але постійно працювати на результат – збільшення кількості туристів, об'єму реалізованих туристських послуг та податкових відрахувань від підприємств галузі.

Висновки. Отже, як будь-яка економічна система, туристична галузь потребує стратегічного планування для забезпечення свого розвитку. Стратегія розвитку туризму регіону базується на наявних туристичних ресурсах та туристичній інфраструктурі. Черкаська область володіє значним туристичним потенціалом, на основі якого є можливість розвивати туристичну індустрію як невід'ємну складову економічного зростання регіону. Головною метою реалізації стратегії має бути збільшення кількості туристів у регіоні. Решта індикаторів мають бути підпорядковані цій меті. При побудові стратегії області необхідно сконцентрувати зусилля на обмеженому колі адміністративних районів, які є найбільш привабливими для потенційних туристів. З одного боку, це дозволить сконцентрувати обмежені у сучасних умовах ресурси, з іншого – стане передумовою розвитку туристичної галузі у інших районах через зацікавленість областю в цілому. При побудові та реалізації стратегії розвитку туризму регіону провідна роль має належати органам виконавчої влади та місцевого самоврядування широким залученням громадськості.

Список використаної літератури

1. Алексеева Н. Ф. Регіональні аспекти стратегії розвитку туристичної індустрії [Електронний ресурс] / Н. Ф. Алексеева, Л. М. Сакун // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 2 (8). – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/alekseeva.htm
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О. О. Бейдик. – К.: Київський ун-т, 2001. – 395 с.
3. Курмаєв П. Ю. Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Черкаської області / П. Ю. Курмаєв // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 4. – С. 85–88.

4. Стешенко О. Д. Економічна стратегія розвитку туристичної галузі в Україні / О. Д. Стешенко, А. Ю. Ільєнко // Научно-технический сборник. – 2010. – № 94. – С. 414–417.
5. Черкащина туристична [Електронний ресурс] / Офіційний портал Черкаської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://ck-oda.gov.ua/turyzm-oblasne-dochirnje-pidpryjemstvo/>
6. Туристичні потоки [Електронний ресурс] / Офіційний портал Головного управління статистики у Черкаській області. – Режим доступу : http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2015/turizm_14.pdf
7. Туристичні потоки [Електронний ресурс] / Офіційний портал Головного управління статистики у Полтавській області. – Режим доступу : <http://pl.ukrstat.gov.ua/>
8. Офіційний портал Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2010/t249910_1.pdf
9. Мельник О. М. Туризм у Західному регіоні України і його стратегічні складові / О. М. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 191–197.

References

1. Aleksyeyeva, N. F., Sakun, L. M. (2012) Regional`ni aspekty strategiyi rozvytku turystychnoyi industriyi [Elektronnyy resurs]. *Ekonomika. Upravlinnya. Innovaciyi*, 2 (8). Rezhym dostupu: http://tourlib.net/statti_ukr/alekseeva.htm
2. Bejdyk, O. O. (2001) Rekreacijno-turysts`ki resursy Ukrayiny : Metodologiya ta metodyka analizu, terminologiya, rajonuvannya. Kyiv: Kyivskiy un-t, 395 s.
3. Kurmayev, P. Yu. (2012) Analiz turystychno-rereacijnogo potencialu Cherkas`koyi oblasti. *Naukovyj visnyk ChDIEU*, (4), s. 85–88.
4. Steshenko, O. D., Ilyenko, A. Yu. (2010) Ekonomichna strategiya rozvytku turystychnoyi galuzi v Ukrayini. *Nauchno-tehnicheskij sbornik*, (94), s. 414–417.
5. Cherkaschyna turystychna [Elektronnyy resurs]: Official portal of Cherkasy Regional State Administration. Rezhym dostupu: <http://ck-oda.gov.ua/turyzm-oblasne-dochirnje-pidpryjemstvo/>
6. Turystychni potoky [Elektronnyy resurs]: Official portal of the Central Statistical Office in Cherkasy region. Rezhym dostupu: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2015/turizm_14.pdf
7. Turystychni potoky [Elektronnyy resurs]: Official portal of the Central Statistical Office in Poltava region. Rezhym dostupu: <http://pl.ukrstat.gov.ua/>
8. Official portal of the Central Statistical Office in Lviv region [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2010/t249910_1.pdf
9. Mel`nyk, O. M. (2012) Turyzm u Zahidnomu regioni Ukrayiny i jogo strategichni skladovi. *Aktual`ni problemy ekonomiky*, (6), s. 191–197.

Ivan Desyatnikov

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF CHERKASY REGION' TOURISM

The determination of actual local problems and challenges on the basis of the formation of a strategic vision for the region's tourism industry is an essential prerequisite for its recognition. The aim of the article is to study the principles of strategic development of Cherkasy region' tourism. The article defines the concepts of the strategy and its importance in the development of tourism industry in the region.

Analyzing the state of tourism industry of Cherkasy region a special attention should be paid to existing tourism resources and the state of tourism infrastructure. Cherkasy region has objective preconditions for the development of tourism – natural-climatic, historical and cultural potential, able to attract a significant number of tourists. The strategic goal of tourism industry should be to create a competitive tourism product at tourism product market. The main indicator of the strategy is to increase the number of tourists in the region.

In implementing of tourism development strategy it is recommended to focus on a limited list of objects and promising activities directions. The leading role should belong to executive authorities and local governments with broad public attraction.

Keywords: *tourism, region, strategy, tourism resources, tourism infrastructure.*